Մ Ե Ղ Ո Ւ

8ՐԴ ՏԱՐԻ Թ. 253

ՀԱՆԴԷՍ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

1 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1864

Ինչ որ լրագրոյս խմբագրութեան եւ տնօրէնութեան կը վերաբերի՝ պէտք է ուղղել առ ԴՈՐԹԱԿԱՀ ԼՐԱԳՐՈՅՍ Ա. ՀԱՑԿՈՒՆԻ, Անվճար նամակ կամ ծրար կը մերժըվի։

Օրագիրս ամեն շաբթու ՇԱԲԱԹ օրերը կը հրատարակվի։

Գին տարեկան 120 դուռուշ ուրծաթ։ — Վեցամսեայ 70։ — Եռամսեայ 40։ Մէկ թիւը 4 դուռուշ։ — Դուրս ղրկըված Օրագրոց ճամբու ծախքը առնողին վրայ է։ — Ծանուցման տողը 1 դուռուշ։

ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆՔ ԿԸՆԴՈՒՆՎԻՆ

Կ. Պոլիս. Օրագրոյս գրասենեակը, Մեծ—Նոր խանի վերի դուռ, թիւ 2։ — Զմիւռնիա. Գ. Ա. Ս. Խօճաեանի վաճառատունը։ — Տրապիզօն. Գ. Խաչատուր Էլմասեանի գրասենեակը։ — Թէքիրտաղ. Հայրենասիրաց Ընկերութիւն։ — Նիկոմիդիա. Գ. Համի Յակոբ Նազարէթեան։

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ընցած ամսոյն 23 ին Կարմրատափու Ց. Ա. արդան փաշային հետեւեալ նամակն ընդունեցինք։

Մեծապատիւ տէր։

Մեղու պատուական լրագրոյն 203րդ երեսին Ա. էջին մէջ տեղերը այսպէս գրուած է։ «Ըյս հաշուոյն մէջն են նաեւ հոս լրագրի մը »տուած առաջին Խրիմեանը Մուշի վանա» հայը ընտրել չտալու հնարք մը գտնել աշխա» տելուն վարձք »։ Որչափ որ գիտեմ, այսպիսի վախճանաւ գրութիւն մը Ազգմեսայէն զատ լրագրոյ մը մէջ տեսնուած չըլլալուն, ոչ ոք կրնայ տարակուսիլ որ ասիկայ յատկապէս Մէջմեսայի համար գրուած չըլլայ։

Մենք կարծեցի վայ ով որ կուզէ կրնայ յարձակիլ, բայց պատուոյ դէմ յարձակում մը չկրնար մեզ անտարբեր գտնալ։

Ուստի հաստատ առաջադրութեամբ որոշած եմ, դատաստանական ձեւով Կարմրագոյն Դառնէն իրաւունք պահանջել, եւ ասիկայ անյողդողդ որոշում մընէ մեզի համար։

Բայց Մեղուի դէմ ալ անքաղաքավար չը գտնուելու համար, պարտք կը համարիմ նախ եւ յառաջ մեր այս որոշումը իրեն յատկապէս ծանուցանել եւ հարցընել։

Իրաւընէ վարդապետ մը այսպիսի հաշիւ մը տուած է, եւ մէջը այսպիսի լրագրի մը խօսք կայ։

Եթէ այս այսպէս է, կը խնդրեմ Մեղուէն որ իր ստորագրութեամբը անյապաղ պատասխան մը տայ մեզի, որով ալ իրեն հետ բան մը չենք ունենար ու վարդապետը կը բնտռենք։

Ըէ ասիկայ բանաստեղծութիւն մըն է նէ, տակաւին կը գթանք Մեղուին, եւ յառաջիկայ թուոյն մէջ, այդ խօսքը Մէջմեսային համար չէ ըսելուն կը բաւականանանք եւ ձայն չենք հանել։

Թէ որ մինչեւ շաբաթ այս երկու խնդիրս պատասխանը չառնեմ, կը պարտաւորիմ մեծ եւ փոքր ամեն կարգի հպատակաց պատուոյն պաշտպան Օսմանեան տէրութեան դիմել, եւ ըստ պատժական կանոնաց հատուցում պահանջել, եւ ասոր աննահանջելի որոշում մը ըլլալը դարձեալ յիշելու չեմ դանդաղիր։

Մնամ յարգանօք

Ձեր մեծապատուութեանը

Ն. Ծ.

Կերա։ Ց. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

23 Նոյեմբեր 1864

Ընդ Մեծապատիւ Ց. Հայկունի գործակալ Մեղու պատուական լրագրոյն։

Ըյս նամակին ի պատասխան հետեւեալ նամակները կը հրատարակենք։

Ընդոյ խմբագիր։

Կրանի որ մարդս իւր սրտին մէջ խիղճ կոչուած զգացում մը ունի, որ անմեղներուն վրայ գթալու եւ անոնց իրաւունքը պաշտպա-

նելու անհրաժեշտ պարտաւորութիւնը կը ճանչցուն՝ մեզի, ուստի մենք ալ, ըստ որում նոյն մարդկային զգացմունքը կրող բանական էակներ ենք, չենք դանդաղիր մեր կողմէն Ձեր յարգութեանը հաղորդելու Ազգասէր Խրիմեան Ս. Կրսիչ վարդապետին համար Մեծմուաշի հալածիս լրագրոյն եւ անոր Ս. Հոգի թղթակցին անխղճօրէն լրտած որոգայթիկը վերաբերեալ նամակի մը վկայութիւնը. որուն բովանդակութիւնը ինքնին ականատես եղանք աստ բարեմիտ անձի մը քով։

Պիտի ստանաք, այո՛, Ազգոյ խմբագիր, ա՛նոր օրինակը միայն այս անգամ. եւ պիտի տա՛նք դուք եւ ձեր լրագրին ողջախոհ ընթերցողները թէ ինչպէս իւր անձնական շահին համար այնպիսի պատուաւոր ճանչցուած անձ մը հասարակաց օգուտը եւ աղքատաց իրաւունքը ոտքի տակ առնելու վատութեանը անխղճաբար յանձնառու կըլլայ, եւ կելլէ հրապարակաւ կը բամբասէ եւ կը զրպարտէ այնպիսի մէկը, որուն յատկութիւնները իւր արդեանց ապացուցութեամբը սիրելի ճանչցուած են ազգայնոց մեծ մասէն։

Ուստի, Ազգոյ խմբագիր, այսչափս միայն յայտնելով Ձեզ՝ կը լռենք մենք այժմ այս մասին եւ Ձեր յարգութեանը կը թողունք արդարութեան ապարէզը, որուն մէջ ընդհանուր Հայ ազգը եւ միանգամայն երկու կողմանց արդիւնքը դատաւոր կը կոչենք այս անիրաւութեանը։

Մենք մեր վկայութեան ստուգութիւնը եւ բաշխաւորելու պարագներնիս նաեւ ճանաչելով կստորագրենք։

ՊԵՒՈՆԴ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՏՈՄՊԵՑԻ	ԵՐԵՄԻԱ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԱՋՆՈՐԴ ԲԱՂԻՇՑԻ
ՊԵՏՐՈՍ Մ. ՕՅՆԵՑԻ	ԳՐԻԳՈՐ ՓԱՀԱՆԱՑ
ՎԵՐԱՏԵՍՈՒՉ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆԻՆ	ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵԱՆ
ՄԻՒՍԱՅԵԼ Ռ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ	ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՐԱՄԵԱՆՑ
ԾԱՐԳԻՍ ԱՐԳՈՅԵԱՆ ՎԱՆԵՑԻ	ԳՐԻԳՈՐ ՕՂՍԵԱՆ ԲԱՂԻՇԵՑԻ

1864 Սեպ. 14 ի Կարին։

Մեծապատիւ խմբագիր։

Ըսկէ քանի օր յառաջ, նամակ մը ուղղեցինք առ Ձերդ ազգասիրութիւն քանի մը տողբաղութեամբ, ընդդէմ Մեծմուաշը Հալածիս լրագրոյն որուն միջոցաւ իր ըրած զրպարտութիւնքն առ Հայր Խրիմեանն յայտնած ենք։ Նաեւս այն ձիգութիւն լրագրին լուր տուող քանի մը վաստկներուն ընթացքներն՝ որոնք անձնական շահուց համար ոխերիմ թշնամացեր են Հայր Խրիմեանի հետ եւ կուզեն անգութ զրպարտութեամբ այն վանքէն վտախցունեն ինչպէս որ քանի մը անգամ ըրին քանի տաղնոտեցնելու։

Խարերազդ կը համարիմ այս անգամ եւս առ Ձեզ գրելու այս երկտող գրութիւնը, որուն հետ զրկելով Ձեզ Մեծմուայի կոդմանէ մէկ նամակը որն որ այս օրերս ձեռքերս անցաւ կը գրէ Մուշ Թադէոսին. ահա այն գրին վրայ կը հրաւիրեմ Ձեր արդար դատողութիւնը, որով կրնաք Մեծմուային ինչ ոգւով շարժիլը իրեն քեմին բերնին տալ. եթէ պիտանայ նամակագրին բուն ստորագրութեամբը գրուածը, մեզի գրելու լինիք Ձեզ կը հասցունեմք. Ազգասէր խմբագիր, շատ լուրեր կան Ձեզի հաղորդելիք, եթէ կամենաք՝ մեք սեպուհ պարտք ճանչցած ենք անձնանուիրութեամբ ազդերնուս ծառայել մանաւանդ Ձեզ նման ազգասէր խմբագրայ՝ պահելով Ձեր պատիւը. միայն ընդունելութիւն գտնալու ըլլամք նէ Ձեր ազնուութեան քով. ներել կաղաչեմ հարկաւոր եւ համառօտ գրութեանս։

Ամենայն Ձեր վեհմտութեան անձնանուէր,

Ն. ԳՐԻԳՈՐ ՓԱՀԱՆԱՑ
ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵԱՆ Տ. Մ.

1863 Հոկտ. 14
ի Կարին։

Ըսիրանէ. 25 սեպտեմբեր 1863

Ընթուֆէթլիս Թադէոս ազա Վորատունկեան հաղորդիչներին։

Մուշ

Պոնոման ազատէմ տօսթանէլերինիզէն պիր գրթա մէքթուպ ըլեսիտէի տեսթը խուլուսլերի օլուպ մէվհումէր տախի մահալլումիւ աէնավէլերի օլուպ, իհտալրնըն իհրասը տախի էմրինիզ իւզրե խիրամ օլսուս, շէօյլէ քի պիր զաղէթա խոթէմիչինիզ ծնուս վէյտէրիւէյ հէր փօսթա կէօնտէրմէքտէյիզ, սանիէն Խրիմեան վարդապետ հազրնուա օլան իշթիհքաալերինիզ տախի զաղէթայա աէրմ օլունուս, պունուն իլէ պէրապեր միլլէթ զաղէթալարըն հէմէն քեաֆֆէ-

ան Խրիմեանեան թաղաքի տուրապատ, սրտլըա գըլըձ իւղերիմիզ հիւձիւմ իրմէքեան տիրելը։ պուհնըրտան պաշըձեալը Մասիս գազեթասը տըր քի վերսիմիզ ձեվապըրտան ադնայապիլ լերսինիզ նէ տերեձէ հարֆենտազըգըլար էտեյօր, իլլէ սիզէր հագդընտա սեօյլենմէսիյի գալմայօր խըսըզլար, միւզվիրլեր, եալանձըլար, սայիրե վէ սայիրե, Մամիկոնեան իլէ զաթընըզ պիրեր մէքթուպ կէօնտերտինիզ, արգատան Խրիմեանըն իչթիհատներինի պիտիրե ձեյհունինիզ էլան մունթազըր օլմագտայըզ ֆագաթ շուրտասընը տիգգաթ պույուրուն քի էօյլէ քեթապը նամուս կիպի լուգեթելեր գուլլանմայըն չիւնքի խոպաթը միւքինսիզ չէյլեր սիր, իլլէ միլլեթին իչինէ խըրսըտը վէ միւնազատատար պըրագտըրընտա տայիր ձիւնհալարը վար խոչ օնըրը պիտիրին։ գայրու սիզ ալիմ նէ վէձ՝ իլէ խաթերսէնիզ էօյլէձէ մէքթուպլէր իլէ եազըն պիտիրին։

Պազէթա սեմինի իլէ փոսթա քիրալարը ձէման եիւզ ուգտան գուրուշ իրտալէ հիմմէթ պույուրմանըզ թէմէննի օլունուր, սանիէն պու գատար ֆէտաքեարլըզ պու գատար մէսարիֆ վէ պու գատար գալէմ սալտմագ նալընըզ պիր ապօնաթ եազըլմագ տու զանընմ պիր մուշտուրլար իչիւն ազ քիւչիւքլիւք 'տէյիլ սիր։ պիզէր ումարըզ քի շիմտիյէ գատար մուշտուրլար պէշ ալթը ապօնաթ եազըլըր։ գայրու մուշտուրլարըն չանընա չէօհրեթինէ, պիր առամ պիր տէֆա իչիւն լազըմ օլմազ, հէր տէֆա իչիւն լազըմ որը ասօթուր։

Պազի խալխանէ սեվամ սէնաէր օլունուր։

ՅՈՎԱԿԻՄ ԹԻՒԼՊԷՆՏՃԵԱՆ

ԽՐԻՄԵԱՆԻ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆՑ

ՑԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՆՑԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Ազգին մէջ Խրիմեանը ճանչցողներէն թէեւ չը խոսուվանող կայ սակայն չը գիտցող չը կայ թէ ի՛նչ վախաքներ ունի Խրիմեան ազգին համար եւ թէ ինքը առանձին ալ իր հասուցած մէկ քանի աշակերտներովը կրնայ շատ բան ընել, շատ աւգտակար ձեռնարկութեանց գլխի՝ եթէ փոքր ինչ օգնութիւն եւ պաշտպանութիւն ըլլայ իրեն։ Ինքը, իր աշխատութեամբը Վարագայ վանքը բարեկարգեց, անոր անպիտան միաբաններուն իւրաքանչիւրին տեղ մէկ քանի բանիբուն վարդապետներ եւ ազգին օգտակար անդամներ հասուց։ Հայաստանի իսըը տարած տպագրութեան վարպետը հատատուց եւ ինչ որ ցարդ ուրիչ հարուստ եւ մեծ վանքերը իրենց շռայլութեան մէջ չըրին, ինքը իր աղքատիկ եւ պարտական վանքին մէջ կատրող եղաւ ընելու։ իր սաներուն հետ անօթի կեցաւ, ծարաւի սովեցաւ, կիսամերկ շրջեցաւ, ձմրան ցուրտին դողաց դողդըղաց, ազգին ցաւոցը դարմանը հոգաց։ Մուշի Վռամշապատ եղաւ, իսկոյն տպագրութեան փոքրիկ լոյս մ'ալ անկէ յոլացուց։ վարժարան բացաւ, լըսդիր հրատարակեց եւ ասոնց հետ մէկ տեղ Մուշի թշուառ ժողովուրդին քաղաքականապէս պաշտպան կեցաւ։ անոնց զգացմունքը արթընցուց եւ պահ մը առաջ անզգայ ու վայրենի կարծըված ժողովուրդը այսօր երախտապարտ սրտով արթնցած՝ զինքը լուսաւորողին եաեւէն կերթայ խուռն բազմութեամբ ու իր հոգին անոր ձեռքին մէջ դնել կուզէ։

Ազ գիտենք թէ կա՛ն արդեօք մարդիկ որ դիւրին դանեն այս գործողութիւնները։ բայց մենք համոզված ենք թէ շատ դժուար էին անոնք եւ երբոր կը մտածենք թէ Խրիմեան այս գործոյը մէջ վինակ ըլլալէն զատ իր դէմը շատ զօրաւոր թշնամիներ եւ անպիտագրելի արգելներ ունէր՝ չենք կրնար զարմանալէ ալիւ ուժիւն եւ հաստատամտութիւն մը իր վրայ եւ Նախախնամութեան մասը իր գործոյը վրայ չը տեսնել։

Խրիմեան ահա իր հոգուն յատկութիւններով եւ վերին պաշտպանութեամբ մինչեւ այսօր յաջողեցաւ իր ձեռնարկութեանց մէջ այնպիսի հաստատութեամբ որոնց դիմանալը առհասարակ ամեն մարդու գործ չէ։

Ուրանի մ'օրէն կը մեռնի Պօլիսէն եւ կերթայ իր պաշտօնը վարելու։

Հասեր այնպէս պիտի կարծեն, թէ ալ այսուհետեւ Խրիմեան չը պիտի ունենայ այնչափ գժուարութիւններ եւ արգելքներ որչափ ունէր առաջ։ ուստի եւ աւելի դիւրաւ պիտի հասնի իր նպատակին։

Մենք ասոր հակառակ կը հաւատանք թէ այս անգամ աւելի մեծ գժուարութեանց պիտի հանդիպի եւ աւելի զօրացած պիտի գտնէ իր

թշնամիները։ Ա՛սան զի նախ՝ «արիք օրհասական ընդ վախճանել ընկոյն հզօրագոյնք կըռուին»։ իր թշնամիները այսու հետեւ յուսահատական կատաղութեամբ պիտի յարձակին իր վրայ եւ չարիք չը պիտի ճնայ որ իր վրայ թափել չը փորձեն։ երկրորդ՝ ազգային Ա՛րչութենէն բաւական երկիւղ եւ ակնածութիւն ունեցողներն ալ հոս գալով փոխանակ իրենց ըրած չարութեանց արժանաւոր պատիժ մը գտնելու, շատ երես գոան հոս եւ իրենց ուզածին մէկ մասն ալ յաջողցնելով՝ ալ համոզվեցան թէ այսու հետեւ ընելիք ամեն չարութիւններին ալ, ինչպես կրսեն դարձեալ իրենց քովը պիտի ճնայ։

Ասոյգ է որ Երիմեանի արիութիւնը ոչ իր թշնամիներուն բազմութենէն ու զօրութենէն կը վախնայ ու կը սկսպառնայ եւ ոչ Ա՛ստուծոյ երդումներուն վրայ կերկուանայ։ և անոր իր հայրենեաց համար ունեցած անձնուիրութիւնը վայրկեան մը չը կասկր իր առաջադրութենէն բայց ինչո՞ւ անթիւ դժուարութեանց յաղթելու եւ աներեւոյթ փորձանքներու կուրծք տալու սոխվելով ուշանայ իր ձեռնարկութեանց կատարմանը մէջ եւ մէկ տարուան մէջ ազգին ընելիք ծառայութիւնը հապիւ կարող ըլլայ մէկ քանի տարուան մէջ կատարելու։ Օրը տարաժամ է, ամեն ազգեր առաջ կերթան, մեր ազգը տակաւին իր եղած տեղը կը շարժի։ Երիմեան՝ ազգային յառաջդիմութեան ուղղակեմ առաջնորդներէն մէկը ինչո՞ւ առանձին ճնայ խորհակելու այն չղթաները որ սըտի մռօք իրեն հետեւելու ժողովուրդին ոտքերը կապած են։

Ազգային Ա՛րչութիւնը թէ՛ երեկուան ու թէ այսօրուան իրեն վայլած օգնութիւնն ու պաշտպանութիւնը կատարելապես չը մատուց Երիմեանին և թող ներվի մեզ ըսել, անխորհուրդ որոշում մ՚ալ բրաւ՝ Ա՛ուշի վանքին արտաքսեալ միաբաններուն իրենց խնդրանօքը, փոխանակ ըսելու պահանջմամբը, վերին Վասենի վանքին մէջ ճնալուն հաւանութիւն տալը։ որով և կերպով մը դժուարութեանց դուռ մ՚ալ բացաւ Երիմեանին։ վասն զի այդ վարդապետները Ա՛ուշէն չորս աւուր ճամբով հեռու նստելով ալ դարձեալ կրնան իրենց բարեկամներուն ձեռքով թշնամութիւն հասցընել ի Ա՛ուշ՝ Երիմեանի։

Հոս վակազիծ մը բանալով հետեւեալը մէջ կառնենք։

(Ասենք մ՚ի վեր ազգային Ա՛րչութեան մէջ թիւր գաղափար մը կը տիրէ, որուն երեսէն շատ վնասներու հանդիպեցաւ ազգը։ Յանցաւոր եկեղեցական մը դատապարտելու մասին շատ զանցառու եղած է՝ միմիայն մտածելով թէ գուցէ այն եկեղեցականը իրեն արժանաւոր պատիժէն փախչելու համար կերթայ Պապական կամ Հողոքական կրլլայ։ Ասի շատերն առանձին խոստովանած են։ Այդ ի՞նչ վնաս եւ ի՞նչ անպատուութիւն կրլլայ ազգին՝ եթէ Լուսաւորչական եկեղեցական մը իր արժանաւոր պատուհասն ազատելու համար ելնէ ուրիշ եկեղեցի փախչի։ անպատուութի՞ւն է ասի ազգին թէ պատիւ եւ եթէ անպատուութիւն մը կայ՝ յանցաւորը պատժել ուզողո՞ն է ասի թէ զանի իր ծոցը առնող պահողին։ եթէ վնաս մը կու գայ ազգին՝ միթէ մէկ եկեղեցականի՞ մը կորուստը մեծ վնաս է ազգին թէ շատ անգամ անոր պատճառովը օտարի դուռն ափ առնող կամ անոր չար օրինակովը մոլութեան դիմող ժողովուրդի մը կորուստը։ քանի քանի անգամ տեսանք որ ազգային Ա՛րչութիւնը զանցառութիւն ընելով յանցաւոր եկեղեցական մը պատժելու մասին, հարիւրաւոր տուն ժողովուրդներու օտարանալը կամ խռովիլն ու յառաջդիմութենէ կասիլը տեսնելու դառն ունեցաւ։ Ա՛յն եկեղեցականը, որ խախուտ է իր հաւատքին վրայ, որ անհարազատ է իր եկեղեցիին, ի՛նչպես կրնայ հաւատարիմ ըլլալ իր պարտուցը եւ հակող հովիւ իրեն յանձնըված ժողովուրդին բարօրութեանն ու հանդստութեանը եւ բարոյականին։

Ա՛երջինն ըլլալով, տեսանք նաև այդ Ա՛ուշի վանքէն բերել տրված միաբաններն ալ։ մենք կամենանք անոնց վարդապետ ըսելու։ ոչ կարդալ գիտեն, ոչ գրել և ոչ իսկ խօսիլ։ միմիայն ազգին անպատուութիւն բերելու կարող են վարդապետ ըլլալով եւ ասկէ ուրիշ ծառայութիւն մը չեն կրնար ընել անոր։ եւ ասոնց մէկ հատիկ բարիքը որ կրնան ընել ազգին՝ վեղարնին ու փիլոնները առնելով մեր եկեղեցիէն դուրս ելնելնին է, ոչ այլ բան։ Ասոնք Տարօնոյ ամբողջ ժողովուրդը խռովեցին, գաւառը տակն ու վրայ ըրին, անմեղներ զրպարտութեամբ տէրտէրեան մատնեցին, ժողովուրդը լուսաւորել ուզող չահը մարել ուզեցին։ ոչ ոք ճնայ անոնց յանցաւոր ըլլալուն չհամոզվող։ եթէ ազգային

Ա՛րչութիւնը ասոնց պոչը քիչ մը սեմելու ըլլալ՝ մենք ալ իրեն հետ կը հաւատանք թէ Թերեւս կրնային Ռամթոլիկ կամ Բրօթէսթան կըլլային։ Ասոր հետեւանքը ի՞նչ պիտի ըլլար արդեօք։ Ընդը այդ վարդապետներուն հոգին պիտի ազատէր, Տարօնոյ ժողովուրդն ալ անոնց ձեռքէն։ Ընդհայն Ա՛րչութիւնն ալ պարծանօք պիտի ըսէր ազգին։ — այսպէս կոլսբլին ու անոյայ ըլլան քու ամեն թշնամիներդ եւ անոնց կոլուստը քու վահաքդ ու պատիւդ եւ ւելլըընէ)։

Հոս կը գոյենք փակագիծը ըսելով թէ ազգային Ա՛րչութիւնը շատ գէշ ըրաւ այս վարդապետներուն հետ քաղցրութեամբ ու տկարութեամբ վարվելովը եւ աւելի գէշ՝ զանոնք Մուշի մօտերը ուրիշ վանքի մը մէջ զետեղելովը, ուր աւելի քան հաւանական է թէ հանդարտ չը պիտի կենան ասոնք։ այլ միշտ և հանապազ Խրիմեանի ձեռնարկութեանց անյաջողութեանը պիտի աշխատին։

Ո՛չ, ազգային Ա՛րչութիւնը այս մասին շատ պարտական է ազգին և իր այս սխալմունքը ուղղելու համար թէ ինքը սխալած չէ՝ անդր քան զչափն պէտք է որ պաշտպան կենայ Խրիմեանին։ այն անձին, որուն կեանքը վրայ հաւասարապէս կը դողան թէ՛ Ռուսիոյ թէ Պարսկաստանի թէ Տաճկաստանի եւ թէ այլ երկիրներու ամեն Հայերը որոնց սրբոյն մէջ ազգին սէրը հնչեցընող թէլը կայ։ եւ որոնք իրաւամբ եւ վստահութեամբ աւելի մեծ գործեր կ'սպասեն Խրիմեանէն քան զոր մինչեւ յարդ գործեց։

Նոյն Մուշի մէջ Խրիմեանի ապարդիւն ճնռակին վրայ բարեմտութեամբ երդում ընող մը իր ըսածին հաստատութեանը համար բան մը ցուցընել ուզէ՝ մէյմը ազգային Ա՛րչութեան այս որոշումը պիտի գտնէ, մէյմ'ալ ազգային մէջ անոր զԽրիմեան անօգնական եւ անպաշտպան թողելուն վրայ ունեցած կսկիծը պիտի յայտնէ։

Նայց մենք, բաւական վստահութիւն ունինք այս մասին արդի ազգային Ա՛րչութիւնը կազմող անձանց վրայ, կը յուսադրենք ազգը թէ Խրիմեան առանձին չը պիտի մնայ այսուհետեւ իր ազգօգուտ ձեռնարկութեանցը մէջ, իր թշնամիները կոպտելուն պիտի վախենան իր առջեւէն ազգային Ա՛րչութեան հոգածութեամբը, արդելքները օրէ օր պիտի անհետանան իր առջեւէն եւ քիչ մ'ատենէն եռաքը Տարօնոյ ժողովուրդը գիտութեանց լուսոյ պիտի ելնէ խաւարէն եւ ի մեծ ցնծութիւն ազգասէր սիրտերու ընդհանուր ազգին յառաջադիմութեան ու բարօրութեան նպաստող պիտի հանդիսանայ։

ՄՈՒՇԻ ՄԻԱԲԱՆՆԵՐՈՒՆ ԸՐԱԾ ՊԻՏՑԻՆ

Ընդհանուր որ գիտէ սրբազան Պատրիարք հօր ըրած պաշտպանութիւնը Մուշի վանքին միաբաններէն հոս գտնըվող մէկ քանի վարդապետաց՝ կը զարմանայ եւ չը կրնար ինքիրեն բացատրել թէ ի՛նչպէս կրնայ որ Ազգին Սրբազնութիւնը այնպիսի մարդոց այսչափ յարգ կընծայէ եւ այսչափ չանաց որ դարձեալ անոնք Մուշի վանքը գտնեն։ չեղաւ նէ աշխատեցաւ որ գտնէ վերին Բասենի վանքը երթան նստին։ անոնց պատճառովը շատ գէշ վարվեցաւ եթէ ոչ Խրիմեանին, գէթ անոր աշակերտներուն հետ, եւայլն։

Ընդ այս խնդիրը մեր միտքն ալ զբաղեցուցած էր եւ երկար ալ ասոր վրայ կը մտածէինք՝ յանկարծ Մեղու լեռչան երեւցաւ եւ քանի մը կարտ Թուղթ նետելով մեր գրասեղանին վրայ «ահա այդ խնդիրին լուծումը» ըսաւ ու անյայտ եղաւ։ Ժամանակ չը թողուց մեզի որ հարցընենք թէ ուրկէ կու գայ, ուր էր մէկ քանի օրէ ի վեր եւ այն Թուղթերը ուրկէ առած էր։ Թուղթերուն ինչ ըլլալը չը պիտի ուզեինք հարցընել։ վասն զի մեր առջեւն էին եւ առերկայ էինք որ կրնայինք բանալ, կարդալ եւ հասկընալ։ սակայն խոբվեցանք։ վասն զի բացինք բայց չը կրցանք ամբողջ կարդալ եւ հասկընալ։ Նթէ երբեք Մեղուլեչային ամենէն եւեղ կարօտութիւն ունեցած, ահա ձիշդ այս վայրկենին և այս առթին մէջ էր։ երկու հատ երկու մանանաչափ քառակուսի Թուղթեր կային որոնց վրայ իրարմէ շինուած 16 հատ մանր քառակուսի գծուած է։ մէն մի քառակուսիներուն մէջ իրենց տրամանիշներուն ուղղութեամբը չորսական Թուանշանով մէկ մէկ թիւեր կան։ այս մանր քառակուսիները կազմող մեծ քառակուսիին բոլորտիքն ալ սանկ դրված է, «եայ սուրբ Նիճայել հրեշտակապետան սի-

թեզի առնես զ ՀՅՎԱՈՕՇՁՕՀՐՑՎՅՇՐՈՀՅՇՎԱՈՀՕՐՈ ՑԱՇՑՑՐՏՀՆ ամէն եղեցի եւ եղեցին ամէն »։

Թուղթերը ընթերցողներէն ով ասի կը հասկընայ նէ մեզի բացատրէ։ Երկար մտածեցինք բան մը չը կրցանք հասկընալ։ այն թուղթերը ծանրաշարժ մեքենայի մը պէս շարժելով վար դրինք եւ միւս երկու թուղթերէն մէկը ձեռք առինք։ ասի կարծեմ նամակ մ՚ըլլալու էր անթըւական եւ անսորագիր, Պ՚ունկիանոս վարդապետի մ՚ուղղված։ յիշեցինք որ հիմայ Պօլսոյ մէջ այս անունով վարդապետ՝ միայն Ա՚ուշի վանքին մհրան մը կայ։ նամակին պարունակութիւնը չը կրցանք հասկընալ, գիրը չը կրնալ կարդալով։ ան ալ դրինք վար ու միւս թուղթը առինք։ նամակ մ՚ալ աս է եղեր։ ասի գրված է վերոյիշեալ երկու քառակուսի թուղթերը շինող անձէն առ Պ՚ունկիանոս վարդապետ եւ կու գայ Ա՚ուշէն։ Ըսոր մէջ նամակագիր Ա։ Օվանէս Ա՚ելիքեն Ա՚անուկի որը դի կըսէ թէ «ահա երկու հատ գիր կայ գրիդ մէջէն զայս գրերն հողն թաղէ որ վրէն անցանի քո չարկածն կամ Պատրիարք իմայիլ բաւէն այդ 11 դիրն մոմով լեզվիս տակն տաշմիշ արա եւ զարգելան մերձն լաւ կեցիր հանապազ...»։ Հիմայ քիչ մը բան հասկըցվեցաւ։ այս վարդապետները Պատրիարքին պէ-յէ պիտի ընեն եղեր, նամակագիրն ալ պէ-յէ-ին եւ այն երկու քառակուսի թուղթերն ալ պէ-յէ կամ նո-եա են եղեր.....

Ըյն պէ-յէ-ներէն մէկը Ա։ Պատրիարքին անցած ձամբան պիտի թաղվի եղեր, միւսն ալ վարդապետը իր լեզուին տակը պիտի պահէ եղեր, որ ինք եւ իր ընկերները սիրելի ըլլան։ եղեցի եւ եղեցին ամէն։

Թուղթերը վտտելու սկսած եւ շատ ալ ազատած ըլլալով կը կարծենք թէ Ա՚եչումեանց ասոնց մէկը հողէն հանած եւ միւսն ալ վարդապետին լեզուին տակէն առած է*։ Ասկայն մենք որ Ա՚եչումեչային այսպիսի գիւաղան գաղափարներուն չենք հաւատար, խնդիրը լուծված չենք համարիր։ չենք կրնար հաւատալ որ Ա։ Պատրիարք հօր այս վարդապետներուն ըրած պաշտպանութիւնը պէ-յէ-յէն ազգասիրութեամբը ըլլայ։ ուսոի բուն պատճառը վնասը ուրիշն չենք գտներ։

Ըշխարհ ալ Թող իմանայ թէ Ղրիմեանին թշնամութիւն ընողները ինչ գաղափարի տէր են եւ Ա՚ուշի վանքը այսուհետեւ ալ ասոնց պէս մարդոց յանձնըվի նէ ազգը անկէ ի՞նչ կրնայ ըսպասել։

ԴԱՐՁԵԱԼ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՕՆԱԿԱՆ ՄՆՏՈՒԿԻ ՏԵՍՈՒԶԻՆ ԳՈՐԾԸ

Ինչպէս որ ժողովներու եւ դասարաններու օրէնքն է օրուան կարգ ունենալ եւ գործերը իրենց հասած ժամանակին առաջնութեան կարգովը տեսնել, այսպէս ալ մեր գրիչը կարծես թէ օրուան կարգին հետեւել կ՚ուզէ եւ մէկ խնդիրը չը լուծված միւսին չուզեր անցնիլ։ Ըտենք մ՚ի վեր զրուցվեցաւ, հրատարակվեցաւ, կրկին եւ կրկին դեր ու դէմ խօսվեցաւ՝ դարձեալ խնդիրը ուր է նէ հոն է, ազգային Վաղաքական ժողովը իր անդամներէն մէկը յատկացուց որ Պ. Ա՚օմճեանի տետրակները ու հաշիւները քննէ եւ տեղեկութիւն տայ։ այն անձը նայեցաւ եւ դեռ իր քննութիւնը չը վերջացուցած Վաղաքական ժողովէն յառաջագոյն ընտրըված անձին վրայ, ուրիշներ ալ եւս ելան եւ քննութիւնը նորէն սկսաւ։ սկզբնաւորութիւն շատ, այլ վախճան չը կայ։ ասանկ երթայ նէ ըլլալիք ալ չը կայ։ եւ այս խնդրոյն վախճանը կերեւայ որ ամբաստանողէն ու ամբաստանեալէն մէկուն վախճանովը պիտի ըլլայ։

Հիմայ ալ կը լսենք թէ գործը անուշ տեղը կապելու առաջարկութիւն կ՚ըլլայ։ շատ լաւ։ առոր ալ գոհ ենք։ Թող մեր մէյմը լմնայ, անուշ տեղը կապելով Թող ըլլայ։ Ի՞նչ պիտի ըսէ քընին Յանձնաժողովը։ տետրակները շինծու ըլլալուն, մէջը մտցրվելով չը գրված բան ըլլալուն եւայլն կասկած չը կայ, բայց Պ. Ա՚օմճեանն ալ գիտեմք ըրած է չենք կրնար ըսել վասն գի ամեն մարդ անոր համար բարի վկայութիւն կուտան։ լաւ, Թող այդ ըսէ քննիչ ժողովը, Թող առի վաւերացնէ ազգային Վ՚արչութիւնը, Թող անուշ տեղը կապէ՝ լրագիրները գիտեն այն կապը լեղի տեղ մը քակել եւ ամեն բան յայտնել։ եթէ գործին լաւ տեղեկութիւն ունեցող լրագիրները ցարդ լռեցին, այսպէս պահանջած էր անոնցմէ ազգային Վ՚արչու-

* Այս թուղթերը Մեղուի ցրվիչին յանձնըված են, ով որ ուզէ կրնայ անոր քով տեսնել։

թիւնը. անոնք ալ յարգեցին եւ հնազանդեցան իր պահանջման, զի ինք ալ խոստացած էր քննութիւնը լիցընելով անմիջապես իմացընելու անոր արդիւնքը. հիմայ ձայն չը կայ եւ բաբառք մը անուշ տեղը կապենք կըսե. Կարծենք ալ լրագրները իրաւունք ունին գոնէ այդ անուշին համը առնելու եւ եթէ դալձեալ գործին ուր կապված ըլլալը չիմանան՝ իրենք գործը իր ամենայն դառնութեամբն՝ ի հրապարակ հանելու.

Ասկի միտքը եւ վախտը յանցաւորին խոստովանակիլը (եթէ կայ) եւ ազգին անոր կէնալ եւ ետեւ ստահնելուն նա բերվելը չ'է, որով հետեւ վերջինը անկարելի կ'երեւայ մեզի, այս վերջինն ալ չըլլալէն առքը առաջինէն մեծ օգուտ մը չէրնար ազգին. այլ բուն մեր դիտաւորութիւնը սա է որ հասկըցվի թէ (եթէ ստուգիւ ազգին ծոցէն գողցըված է) ինչերը կ'ըլլային ազգային անցեալ վատթար վարչութեան օրովը եւ թէ տակաւին անի չարունակվելը նէ՝ ո՛րը պիտի երթար այս ազգին վախճանը. Ասի օրինակ եւ ապացոյց մը կ'ըլլայ թէ ատոր նման ինչեր չեն եղած հին օրերուն մէջ եւ թէ այսպիսի կասկածներ ունեցողները իրաւունք ունի՞ն եղեր թէ ոչ գոչելու թէ չեն ուզեր հին ձեւ վարչութիւնը. ասի օրինակ մըն է նաեւ ապագային համար եւ զգուշացուցիչ փորձառեալ խրատ մը, որ ազգին պաշտօնեները անանկ այս ինչ ազգային առաջարկած կամ այն ինչ ամիրայ մը զրկած մարդուն յանձնելվի ալ նէ՝ միշտ երաշխաւորութեամբ եւ պէտք եղած հսկողութեամբ հանդերձ յանձնելվի.

Ասի ժողովուրդին ալ խրատ մըն է, որ գէթ այսուհետեւ արթուն կենայ հասկընալու համար թէ ազգին ստահնելը ինչ կըլլան եւ հաստատ գիտնայ թէ այն ստահնելը իրեն են ուսոի մեծ հսկողութիւն պէտք է ընէ անոր վրայ. վասն զի ազգը կամ անոր հաստատութիւնը պարտական չ'ինայ նէ, ինք ալ այն պարտքէն իրեն հնկած բաժինը պիտի վճարէ, թող որ ազգին առօրեայ պիտոյքին համար պէտք եղածն ալ ըստ իր կարողութեան ինքը պիտի հոգայ.

ԾԱՂԻԿԻ ՏՐԱՄԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ծաղիկը իր 98րդ թիւովը իմացուցած էր թէ Մեղուին դէմ պիտի գրէ առաջիկայ թիւովը.

Սուտիւ իր խոստումը պահեր է եւ 99րդ թիւովը Մեղու վերնագրով յօդուած մը գրեր է՝ առիթ առնելով անոր Իզմիրի մէջ կրօնափոխութեան պիտոյ Հայերուն համար գրածէն.

Ս յս յօդուածին մէջ տրամաբանութեան խօսք ըլլած տեսնելով զինքը՝ հասկըցանք որ այդ գիտութեան ալ հմտութիւն ունի եղեր ինքը. Մենք ալ եթէ տրամաբանութիւն չենք կարդացեր գէթ անոր գիրքը առի անոր ձեռքը տեսած ըլլալով՝ կը կարծենք թէ Ծաղիկին չափ մենք ալ իրաւունք պիտի կրնանք ունենալ տրամաբանութեան խօսքը բերանին առնելու եւ ամենայն խոնարհութեամբ թողութիւն խընդրելով Ծաղիկէն, իր գիտցած տրամաբանութիւնը մեր լսած եւ կամ շատ հեռուէն տեսած տրամաբանութեան հետ բաղդատելու՝ միմիայն այն թիւրին մէջ ուր Ծաղիկը Մեղուի դէմ կը յարձակի.

Ծ-ին. թիւ 99. երես 289. էջ ա. — «Ըստ ռիկ բառը նշանակութիւն չունի մեր բառարանին մէջ».

Եթէ ռոպոիկը բառ մըն է՝ նշանակութիւն ունի անպատճառ ուր ալ ըլլայ. Ըստ մեր տրամաբանութեան պէտք էր որ ըսէր ռոպոիկ բառ չը կայ մեր բառարանին մէջ. կամ ռոպոիկ մեր լեզուէն չէ. «Ընկարելին ֆրանսերէն չէ» ֆըբանացոյ խօսքը լսեր է Ծաղիկը՝ ինք ալ խօսք մը շարադրել է ուզեր.

Ծ-ին. նոյն տեղը. — «Գիտնականութեան եւ տաղանդաւորութեան նկատմամբ մեր յարգանաց արժանի եթէ քանի մը թերթ կը գտնուի մեր ազգին մէջ, չենք վարանիր խոստովանելու թէ անոնց մին ալ Մեծատուի խմբագիրն է».

Ըստ մեզ, տաղանդաւոր մարդ կրնայ ըլլալ բայց տաղանդաւոր թերթ չը կրնար ըլլալ. իսկ քանի մը ընթերցողն մին ալ Մեծատուի խմբագիրն է ըսելը որ տրամաբանութեան թոյլտուութեամբն է. «Եթէ քանի մը ընթերց կը գտնուի՝ (բուն տեղն ալ ատոր գրված է) — միջանկեալները վերցընելով — անոնց մին ալ Մեծատուի խմբագիրն է.

Ըմեն մարդ մինչեւ հիմայ կը կարծեր թէ Մեծատուի խմբագիրը բարձրաստիճան Յ. Ալարդան փաշան է. փա՛ռք Ծաղիկի տրամաբանութեան՝ հիմայ խոստանք թէ անոր խմբագիրը մարդ ալ չէ. հապա թերթ մը . . . , մի՛ խնդաք.

Ծ՛աղիկը • նոյն երես • էջ • Բ • — « Սակայն միտք մը , • • • իբր մարդկային եւ հետեւաբար իր սխալական » (միտքն ալ սխալական կըլլայ եղեր • — աս ալ Ծ՛աղիկին բանաստեղծութիւնն է) « • • • կեանք մը ընթացքէն մղուելով • • • • տալբեր սկզբունքներու եւ գաղափարներու հետեւելով՝ » (մէկէ մը մըղվողը թաւալգլոր կ՛ինայ , ուրիշն մը չը կրնար հետեւիլ) « կրնայ շեղիլ տրամաբանական շաւիղէն • • • •

« Տպագրութեան պատմութիւնը բացայայտ օրինակներով կը հաստատէ մեր ըսածը • • • » • Ո՛րչափ ցարդ տպագրութեան պատմութիւն ըսելով մենք կը հասկընայինք Գութենմպէրկի գիւտին , անոր օրէն մինչեւ հիմայ այն գիւտին վրայ եղած կատարելութեանց եւ տպագրութեան այլ եւ այլ հանգամանաց եւայլն պատմութիւնը • Վերջապէս միմիայն տպագրութեան ինչ եւ ինչպէս եւ որմէ հնարված ըլլալը , այն արհեստին օրէ օր որչափ յառաջացած , ինչ վիճակի հասած եւայլն ըլլալը կը գիտցընէ տպագրութեան պատմութիւնը • — անունն ալ վրան — հիմայ Ծ՛աղիկը կըսէ թէ տպագրութեան պատմութիւնը բացայայտ օրինակներով կը հաստատէ թէ միտք մը ընթացք մը մղուելով , նաեւ տարբեր սկզբունքներու գաղափարներու հետեւելով (այսինքն մէկ զօրութենէ մը հրվելով , ուրիշի մը ետեւէն ալ ըստ կամաց հանգարտօրէն քալելով) կրնայ շեղիլ տրամաբանական շաւիղէն • • • •

Բայց այս ձամբով շատ պիտի երկարի մեր յօդուածը • միանգամայն եւ չենք յուսար որ , ինչ ալ ընենք , Ծ՛աղիկն ուղիղ տրամաբանութիւն ուսցընելու կարող ըլլանք • ուստի կարճ կը կապենք մեր խօսքը իր գրութիւններէն սա մէկ երկու կտորն ալ հարեւանցի յիշելով •

Ծ՛աղիկ • թիւ 99 • երես 294 • էջ Ա • — « Եթէ այսօր կը խօսինք՝ աւելի խորհելու քան թէ մենք ալ բան ըսած ըլլալու համար կը խօսինք » •

Փո՛ռք Աստ ազգին • իր որդոյմէն այսօր այնչափ դէպ ի կատարելութիւն յառաջդիմած անձեր կան , որ Աստուծոյ մարգոյ տուած կարողութեանց կարգը եւ առաջնութիւնը կը փոխեն , բոլոր բնութիւնը վեր ու վայր կ՛ընեն եւ խորհելէն առաջ կը խօսին կամ խօսելէն ետքը կը խորհին • Մեն մարդ կը խորհի որ եղբն ալ խօսի , Ծ՛աղիկը կը խօսի որ եղբէն ալ խորհի •

Տանեւիններորդ դարուն մէջ հրաշք չըլլար ըսողները լեզուներն իրենց թող քաշեն • ահա Աստ ազան խորհելէն առաջ խօսելու հըրաշքը կ՛ընէ • կը խօսի որ եղբն ալ խորհի • ե եթէ այսօր ասի ըսաւ՝ վաղն ալ պիտի ըսէ • եթէ մենք աչքերնիս գոցեցինք՝ աւելի տեսնելու համար էր քան թէ նայելու • վազանդ ալ պիտի ըսէ • եթէ մենք ականջնիս խցեցինք՝ աւելի լըսելու համար քան թէ իմանալու եւայլն •

Ինչ մենք տկար արարածներ ենք • կը խորհինք խօսելու համար եւ կը խօսինք բան մը ըսած ըլլալու համար •

Ծ՛աղիկ • Նոյն թիւ • երես 295 • էջ Ա • « • • , մեր ստակի երեւելիները • • • • • • » •

Ընչ ինքն Ա՛հմոփկ ոսկին էլըզուլ , տոպլինը , Ֆրանսայի 100 Ֆրանքնոց ոսկին , եւայլն եւայլն • ստակի երեւելիները ասոնք են • բայց եկու տես Ծ՛աղիկ ասով հարուստները ըսել կուզէ եղեր • ստակի երեւելիները կրսէ վոխանակ ըսելու ստակոտներն , հարստութիւնոտներն միայն երեւելի եղող անձերը •

Կ՛ուզէ՞ք Ծ՛աղիկն բանաստեղծութեանն ալ մէկ ճաշակը առնել • — ահա սա կը գրե նոյն թիւին նոյն երեսին նոյն էջին մէջ • « այս ստակի երեւելիները • • • երբեմնակի հրամայեմ բանին ապառնին խոնարհելու առիթ ունենալու համար է որ կուսակցութիւն կը կազմեն • Ընձի կ՛ուզէ եղեր թէ այս անձինքը հրամայելու առիթ ունենալու համար կ՛աշխատին • • • •

Մեր ընթերցողները , կարծենք , Ծ՛աղիկ այս յատկութիւնները տեսնելէն ետքը ալ չեն ներեր մեզ որ զինջանինք Մեղուի դէմ ըսած յարձակմանը պատասխանելու • ստիպեն բոլորովին ալ անպատասխան չը թողնելու համար կը հրաւիրենք Ծ՛աղիկը որ իր այս 99րդ թերթին 924 երեսին Ա • էջին 34րդ տողէն սկսելով մինչեւ Բ • էջին 7րդ տողին վերջը կարդայ • Հոն է , իր թերթին մէ՛ջն է մեր իրեն տալիք պատասխանը • Թող ուշադրութեամբ կարդա զանի , թող մեր գրածին հետ բաղդատէ զանի ու մեզի ձանձրութիւն չը տայ այս նիւթին վրայ նորէն գրիչ չի ձեռք առնելու •

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ. Ց. ՓԻՒՐՃԵԱՆ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ, ՏԻՆՋԱՆՃԻՐԼԱՐ